IME

SERB

razpravio

Dr. A. Starčević.

„Znati imena, nije mala stvar“.
Plato.

[redacted]

ZAGREB.
Slovi Karla Albrechta
1868.

Štioče,

nemoj tražiti, u ovoj razpravi, drugo nego-li ti njezin naslov obećiva.

Ovde se neopisuje narod, ni čin, ni dogodjaj, nego se pretresiva samo ime, koje padalo na koga mu drago.

U tomu poslu ponašah se tako, da netražih što želih ni što merzih; nego da iskah istinu; da prigerlih što scenih razložnim; da obilatiimi svedočanstvi pokazah stvari koji bi se činile ikoliko sumnjivimi; da ostavih sve što sudih da je zaderljivo, ili da nije od potrebe, ili od koristi; da izpustih sve što bi me moglo uplesti u povest budi kojega naroda; da noviih pisacah koji, što znam, imaju, više izdanjah, naznačih izdanja kojimi se služim.

Duhu posvetljenu, serdcu slobodnu, dosta je, sudih, da makar samo i nasečeš, a stvari neobične da mu razbistriš; duhu zanešenu, serdcu zasukanu, nepomaže ni obilnost. Prevelik stupanj bistrine dopao bi ovoj razpravi iz povestnice onih narodah u kojih prošlost ona zaseca.

Dakle tako probirajuć i ugibajuć se, nebiaše moguće uzderžati podpuno ni sklad ni jedinost oblika, ni točnu inokupnost. Dosta budi ako je jedinstvo misli, jedinost predmeta!

U tih svojih medjah i u stvari, ovaj je spis, s moje strane, podpun. I da bude prie izišao na svetlo, on bi stajao već po-

sve opavdan. A ovako, njega će stoperva s vremenom, barem cenit i oni kojim on ovaj čas možda nije po ćudi.

U toj tverdoj veri predajem ga otačbeničtvu i znanosti, izručujem ga glavam, koje vodi dobro domovine, razlog i ljubav istine.

U Zagrebu, na Jurjevu, 1868.

Pisac.

I

Pisac iz pervoga kerstjanskoga veka zabileži, da oko azovskoga mora i poimenice, po današnju, oko Jenikalske prevlake, „stanuju Meotičani Vali, Serbi, Archi, Zingi, Psesi“.[1]

To ime Serbi, imamo-li izgovarati **Serbi** ili **Servi**?

Zna se da se Plinij, pišuć povestnicu, služio i gerčkimi knjigami.[2] Zna se takojer da Gerci neimadiahu posebne znake za *b* i za *v*. Sasvim time Rimljani drugda dobro biležiahu svoja imena u kojih je *v*, gerčkimi slovi bez β.[3]

Ali možda svatko nezna da i Rimljani, takojer u svojemu jeziku, zamenjivahu slova *b* i *v*.

Da je tomu doista tako, nepozivljemo se na reči, koje štijemo u rimskih knjigah sa *b*, odnosno sa *v*, a Taliani i Francezi, neposredni baštinici rimskoga jezika, izgovaraju te reči sa *v*, odnosno sa *b*; nezanašamo se ni na pojedine reči, što ih i sami Rimljani dvostruko pisahu, n. p. aberruncare i averruncare, sebum i sevum, itd. itd. Šarahu Rimljani, u tih slovih, zapisivajuć i ista imena narodah,[4] šara i naš Plinij, opisivajuć narode i mesta kojih prava imena on podpuno znadiaše[5].

[1] C. Plinius Secundus, hist. natur. VII. 7. — [2] C. Plinius Secundus, hist. nat. II. izbraja u obće i gerčke pisce, kojih dela rabiaše, a spominje ih na pojedinih mestih i posebice. — [3] Vidi na novcih gerčki zabiležena imena, Vespasiana, Ner*v*e, *V*era, Se*v*era, kod Vaillanta, numismata roman. imperator. (Romae, 1743) tomo II. pag. 91, 92, 116, 179, 232; i druga kod Katančića, Istri geogr. t. II. pag. 145—154; pa kod istoga, columna mil. pag. 103—104. [4] M. Terent. Varo de re rustica, I, 52. piše Bagienni; taj isti narod zove C. Plin Sec. h. nat. III. 20. Vagienni. — [5] C. Plin. Secund h. nat. III, 3., veli da bude govoriti o Arebacih, a došav k njima zove ih Arevaci; isti, hist. nat. III, 21. zove grad Alvonom, a gradjane toga grada Albonci.

Ali, možda su to samo pogreške prepisivateljah, ne šaranje Rimljanah.

Na kamenih usecivà se ime Dunaja Danuvius,[1] a ne kako u knjigah štijemo, Danubius; na ogerlicah što ih je sužanjčad na vratu nosila, urezivalo se „reboca" mesto „revoca"[2], dà, u rimskih spomenicih dolazi i ista reč servus zabiležena „serbus".[3]

Kad Rimljani tako urezivahu i usecivahu slova, doista oni ih tako i pisahu, ter su, bez dvojbe, prepisivatelji i izdavatelji rimskih knjigah mnoge *b* i *v* izmešali. Srednjega veka to se šaranje razgranalo kako i pisanje.

Možda bi se dalo reći da n. p. Abari i Avari, Fabiana i Faviana itd. pisahu samo neznalice; ali nut i učena glava zapisa hervatske reke Drabus i Sabus,[4] učene i domaće glave pisahu n. p. Besprem[5] mesto Vesprem, dibina, salbationis, indibiduae, cibitate,[6] itd.

Dakle, na temelju neprekidnih spomenikah, sve je isto da-li je zapisano Serbi ili Servi.

Ovo je tako prosta istina, da se ona i sama štiocu svom silom nametje, dok on zaviri u starino-pisje, tako jasna, da ju znanost smatra nedvojbenom.[7]

Da budu tu istinu što znali što pazili oni pisci, koji se imenom Serb nasladjivaju, po svoj prilici njih bi bila prošla volja pisati ili govoriti o narodu Serbah.

A da bi se mi, po onu tih pisacah, mogli zadovoljiti pokazav ime zapisano, sledeća razprava, ovim poglavjem započeta, bila bi njime i doveršena.

---

[1] Vidi ove nadpise n. p. kod Katančića, Istri geograph. t. I. pag. 128, 403; t. II. pag. 132, 220 itd. — [2] Laurentius Pignorius, de servis antiquor. (Amstelaedami, 1674) pag. 32, 33. — [3] Ausonius Popma, de usu antiquae locutionis, I, 3. — [4] Autores lat. linguae, (S. Gervasii, 1602. pag. 1169), Isidorus Hispalens. originum XIV. 4. — [5] Anonymus Belae regis notarius, 48. — [6] Muratori, scriptores rer. italicar. t. VI. pag. 201. — [7] (Mongez) encyclopedie methodique, t. I. slovo b, p. 385.

II

Muž poznavši snagu i život rimskoga jezika, sudi o postanku reči „servus“ ovako: „oni, koje po bojnu pravu mogahu dobitnici smaknuti, prideržani na životu, postajahu sužnji“. [1]

Istoga su suda i jezikoslovci, [2] i pravoznanci [3] rimski.

Na taj način rimski servus rodjeni je brat hervatskomu zarobu.

A, na temelju starino-pisja, koja je razlika medju zarobom i medju „Serbom ili Sorabom“[4], medju ovimi imeni pod kojimi kao istovetnimi Serbi drugda dolaze? Mi ostavljamo neka to odkažu drugi, na koje spada.

Ime servus mora da biaše odurno, kad ga Rimljani „za dokinuti navist proti gospodi a porugu proti sužnjem, zameniše imenom familiaris“. [5]

Nego ta zamena nepojde za rukom. Ime bo servus žive, uz priličan rečnjak nazivah što-no ih Rimljani sužnjem nadevahu. [6]

Medju timi nazivi, ovde su za nas najznamenitii „servitium“ i „servitia“. Oba ov anaziva znamenuju ne samo ustarano sužanjstvo, nego i sužanjčad, hoćemo da rečemo: sužnje i su-

---

[1] S. Augustinus, de civitate Dei, XIX, 5. „Servi fiebant, a servando appellati.“ — [2] Autores lat. ling. pag. 1052, 1399. Isidorus Hispal. origg, IX, 4; Titus Probus, de nominibus, ime Servius. — [3] Digestorum, II. tit. 5. lex. IV. § 2. — [4] Eckhard, XXIV, 126. i drugde, kod Jordana, de originibus Slavicis, t. II. parte IV. pag. 251. — [5] Macrobius, Saturnalium I, 11,; primeri Plautov Epidik I, 1. — [6] Laurentius Pignorius, de servis antiqu. pag. 1—570.; Titus Popma, de operis servor. (Amstelaedami 1672) pag. 1—181; Ludovici Coelii Rhodigini, lection. Antiquar. osobito XVI, 17—24.

žanjke skupno.[1] Ime „servus“ upotrebljavalo se je, za robje u obćenito, to će reći bez razlike da-li je čeljade zarobljeno, ili je kupljeno, ili je u sužanjstvu rodjeno.

Pa bilo i nami slobodno, u ovoj razpravi, služiti se imenom sužanj u obćenitu znamenovanju. Nekori-li nas učeni otačbenici da je reč sužanj u hervatskom jeziku nova, da je „nevoljnik“ najstaria reč za taj zamišljaj, da rimskomu „familiaris“ odgovara hervatski „hlap“ ili „hlapac“ itd.

III

Početak sužanjstva gubi se u davnini: prestarinske knjige govore o njemu već razvijenu.[2]

Toliko je izvestno da neima nijednoga starinskoga naroda, nijedne povestničke deržave, koja neimadiaše sužanjah

U 50.000 Partjanskih vojnikah biaše samo 400 pravih, slobodnih Partjanah, a svi ostali oni vojnici biahu sužnji Partjanah.[3]

Za Demetria Falerea biaše 21.000 Atenjanah, a 400.000 atenskih sužanjah.

Imadiaše sužanjah pojedini Gerk i Dardanac na 1000 i više; imadiaše ih sami grad Korint 460.000, mala Egina 470.000;[4] u spartanskoj vojski drugda bijaše uz-a svakoga Spartanca po 7 Helotah, to će reći spartanskih sužanjah.[5]

Broj rimskih sužanjah moći je samo nagadjati.

Jer, kad i u oči konačne propasti Rimljanah: „gospodivšega grada šužanjčad obterpaše sve obale Afrike, Iztoka i Egipta“;[1] koliko mora da biaše rimskih sužanjah za boljih

---

[1] Autores lat. linguae pag. 1333. Corn. Fronton kod reči servitus; M. Tul. Cicero de arusp. resp. 25; pro Flacco 97; 3 de leg. 25.; ad Brutum 16.; Crisp. Salust. de bello Catilin. 20; C. Plin. Sec. h. n. XXVI, 1. — [2] Genesis, 9, 25. — [3] Justinus, hist. Philip. XL. 1. 2. — [4] Athenaeus, deipnosophist. VI. — [5] Plutarchus, vitae paral., u Aristidu.

vremenah, koliko n. p. onda kad-no „Italia biaše najlepša i najperva — — i poradi sužanjčadi“ [2], kad-no „za hraniti herpu sužanjčadi trebova se plodnost prekomorska“ [3], kad-no „kuće se naterpaše legiami sužanjčadi“ [4], kad-no „za rata proti sužnjem pogibe preko miliona sužanjah“; kad-no „pojedini Rimljanin imadiaše po 10.000, po 20.000, i po više tisućah sužanjah“ [5]; koliko, pitamo, mora da biaše rimskih sužanjah onda kad-no ih pojedini Rimljanin imadiaše više nego-li biaše svih Atenjanah?

Ovimi pojavljenji prikazav brojnu veličinu dušah u starinskih deržavah, predočismo takojer brojno razmerje medju gospodom i medju sužnji onih deržavah. Anaxandrid napisavši: „nije deržave sužanjah“ [6] nereče drugo nego da nije doline bez berda. Sužanjstvo neda se ni pomisliti bez gospodstva: sužanj je samo i na toliko onaj koj i na koliko ima gospodina.

Doista, Tirsku gospodu, svu osim Stratona i sina mu, podaviše Tirski sužnji, pa time, izuzev vladara, svi stanovnici one znamenite deržave biahu na stoletja već i po kervi sužnji, dok napokon Alexander veliki ono celo „sužanjsko leglo neizkoreni“ [7]. „Izmet ljudih, ponajviše sužnji utekavši oko Lukanie, skupi se, pa nakon razbijanja, tučnje i vojevanja — — ustanovi deržavu koju prozva Brutium, a to će, u njihovu jeziku reći deržavu utekavših sužanjah“ [8].

Opaziv da reč „polis“ Gerku znamenova i grad i deržavu, spominjemo da biaše grad deržava-li sužanjah (Dulônpolis) i u Libii [9], i drugde gde samo jedan biaše nesužanj, i u Kreti [10]. Eto, dakle deržavah kojih deržavljani biahu i pasminom sužnji.

[1] S. Hieronymus epist. ad Eustachium. — [2] C. Plin. Sec. h. nat. XXXVII, 13. — [3] L. Ann. Seneca, epist. 17. — [4] C. Plin. Sec. h. nat. XXXIII, 1; rimska legia zauzimà najobičnie 6000 muževah. — [5] Athenaeus, deipnos. VI. — [6] Idem, ibidem. — [7] Justinus, hist. Phil. XIII, 3. — [8] Diodorus Siculus, biblioth. hist. XVI, ad ann. V. Philippi Maced. — [9] Hecataeus, terrae circuitus, fragment. 318. — [10] Theopompus, Philippica XIII. fragm. 122.

U ono doba kad-no one rukoveti Atenjanah, Spartanacah, Partjanah, itd. činiahu znamenite narode, odlične deržave, u ono isto doba, ako ćeš na glave, mogahu sačinjavati sužnji Spartanacah 7, sužnji Atenjanah 19, sužnji Partjanah 124, onakova naroda ili onakove deržave kakovi-no biahu Atenjáni Spartanci i Partjani.

Nije preko mere ako se kaže, da kod starinskih narodah, popreko, u dvadesetih dušah biaše devetnaestero sužanjčadi.[1]

Da razgledamo Plinieve Serbe.

IV

Nedadu se točno naznačiti medje Scitie.[2] U tomu je pogledu najsigurnie ako se reče da zemlje s ovaj kraj cerna mora, Dunaja i Visle, pod imenom Scitie starinom nedolaziahu. Velimo starinom, jer kasnie, za carstva, razumevao se pod imenom Scitie komad zemljišta i na iztočno-južnu Dunaju, i bi reći da tada biahu na ovoj strani Dunaja dve Scitie.[3]

Što budemo ovde govoriti, to ne spada na tu noviu Sci-tiu, a i u starinskoj Scitii najviše ćemo se deržati severne i severo-zapadne obale cerna mora ter iztočno-severne obale Dunaja.

Starinski pisci razumevahu pod imenom Scita mnoge, po kervi, i, ako kakov narodan jezik imadiahu, po jeziku različne narode.[4]

Na taj način Scita biaše ime obćenito, više zemljopisno nego narodno. Time, kada se štije o Scitah n. p. Sarmatah,

[1] Hello, du régime constitutionel (Bruxelles 1849) pag. 60. — [2] Bouillet, dictionnaire d' histoire et de géographie (Paris, 1854) pag. 1630. reč Scythie. — [3] Sexti (Festi) Rufi, de victoriis et provinciis pop. Rom. 9; (izdanju Haleskomu 1698. dodano libellus provinciar. Rom. pod „Thraciae provinciae“; Zosimus hist. nova IV, 40; V. 10. — [4] Hippocrates de aere; Strabo geogr. II. XI.; C. Plin. Sec. h. nat. IV. 12; Procopius de bello goth. IV, 5; Ammianus Marcell. XXII, 8.

Roxolanih, Vandalih itd. to je kao da bi se danas govorilo o Europejcih n. p. Hervatih, Talianih, Francezih itd. Ovde i mi ćemo tako razumevati Scite, i jer nepišemo o narodu nego o imenu, nećemo razabirati tko biaše kod Scitah gospodinom tko-li sužnjem.

Scite, gospodivši u Medii 28 godinah, ter vrativši se kući, najdoše već odrastao porod što ga, dok se oni u Medii baviahu, njihove žene imadoše s njihovimi slepimi sužnji. Taj se porod uzprotivi oružjem povratku Scitah. Nemogavši oružjem dojačiti tim sužnjem, Scite uzmu biče i počmu, po starinsku, groziti im se. Na to se ona kopilad, ili oni sužnji upokoriše.[1]

Sva je prilika da Plinij razumeva taj porod, kao ceo narod, kad-no govori o „Scitah izrodjenih i potekavših od sužanjah", a što je po sve pute znamenito, on verže te Scite u onaj kraj u kojemu drugde o Serbih govori; znamenito je takojer da Plinij tim izrodjenim ter sužanjskima Scitam nedaje drugo ime.[2] A kada se opazi da se pisci neslažu u naznačivanju postojbine narodah scitičkih, tada sva težkoća prestaje ako se derži na pameti da u Scitii biaše narodah koji se klatiahu.[3]

Xenofon, na koliko poznade iztočno-severnu Europu, zabileži da u njoj gospoduju Scite Meotičanom.[4]

Meotičanin biaše ne samo ime zemljopisno o čemu već i na čelu nosi bilegu, nego ono biaše i obćenito za mnoge narode stanovavše oko azovskoga mora. Zapisav to ime, ovako ga je razumio i verstni Pomponij Mela, nespomenuvši ni Serbe ni drugove im koje obširni Plinij izbraja.[5]

Pače, ime Meotićanin biaše tako obćenito, da ga i na Gote protezahu.[6]

---

[1] Herodotus, hist. IV, 2. 3.; Justinus hist. Phil. II, 5. — [2] C. Plin. Sec. h. nat. IV. 12. — [3] Hippocrates, opere cit.; Pomponius Mela, III. 5. „Scythae nomades"; C. Plin. Sec. h. nat. VI, 17. „autorum inconstantia — propter — vagasque gentes"; primeri Tabulae Peuting. „Sarmate vagi", kod Jordana, de origg. Slav. t. II. appar. geogr. pag. 184. — [4] Xenophon, de factis et dictis Socratis, II. — [5] Pompon. Mela, I, 2. 19. — [6] Historiae augustae scrip-

Narod Sindah spada takojer medju Meotičane,[1] ter stanova na prevlaki Jenikalskoj, dakle upravo onde gde Plinij najde Serbe[2]; i upravo ovi Sindi narod su potekavši od one scitičke kopiladi.[3]

Imena nadevahu sužnjem i od zemlje iz koje oni dolaziahu:[4] Dav i Geta biahu sužanjska imena kod Atičanah.[5] Što se povestnički zna, Atičani neimadiahu nikakovu oblast na onoj strani Dunaja. Mora, dakle, da su ondešnja gospoda prodavala u sužanjstvo i Dave i Gete.

Za Konstantina I. „Sarmate Limigantes svoju gospodu silnom rukom proteraše na rimsku zemlju"[6] kad-no ih Sarmate (gospoda) oboružaše za-da vojuju proti Scitam[7]. Proterane gospode, sa ženami i s detcom, biaše preko 300.000[8]; oni sužnji biahu ceo narod[9]; „okrutnostju svojoj gospodi jednak, a brojem veći od svoje gospode."[10]

Bilo da su oni buntovnici dobili novu gospodu, bilo da je njihov ogranak ostao u sužanjstvu, svakako: „Sarmate Limigantes sužnji" sceniše da je pogodno vreme provaliti rimske granice, kad-no na Rimljane udariše „slobodni Sarmate".[11]

Koja se herpa sužanjah htela za dohervati dobitnikom Medacah, koja herpa za proterati iz domovine onu množinu junačkih Sarmatah, koja herpa za usuditi se ratovati proti Rimljanom?

---

tores (Argentorati 1677. pag. 570—1); Flavius Vopiscus u Aurelianu, 16 „constat contra Maeotidas bellum D. Claudium nulli magis quam Aureliano credidisse," a o tih Vopiskovih Meotičanih piše Klaudij Aurelianu: „Gothi oppugnandi sunt, Gothi a Thraciis amovendi:" — [1] Strabo, geogr. XI. — [2] Hellanicus, fragm. 92. [3] Ammianus Marcellinus XXII. 8. — [4] Autores lat. linguae pag. 63. M. Terent. Varro, de ling. lat. VII. 9. — [5] Strabo, geogr. VII. — [6] S. Hieronymus, chron. ad ann. 28 Constantini. — [7] Eusebius Caesarien., vita Constantini imperat. IV. 6. — [8] Anonymus Valesius, za ovu i za dve stavke pred ovom, kod Kaulfussa, die Slaven, § 15. — [9] Idatius, fasti consulares, kod Jordana, de originib. slav. t. II. appar. hist. pag. 85. — [10] Ammian. Marcellin. XVII. 12.; primeri XIX, 11. — [11] Idem, XVII, 13.

U tu herpu starinskih, nadojde i novih sužanjah.

Bizantski udvornik pouzdano kaže da za carevanja Justiniana I. (527—565) nemalo svake godine Huni, Sklavini i Ante, carstvo bizantinsko pustošiahu. „Ja bi rekao da su (oni narodi) u svakoj navali preko 200.000 Rimljanah (bizantinskih podložnikah) što iz carstva razterali što u sužanjstvo odvukli“.[1]

Tko pozna povest Bizantinacah taj zna da tako biaše, počev od selenja narodah, i prie i poslie onoga Justiniana tia do u ono doba kad-no se Hervati s leve obale Dunaja na desnu stranu ove reke preseliše i ovde kerstiše: još oko godine 618 odvučeno je izpod Carigrada, na onaj kraj Dunaja „po prilici 270.000“ zarobah.[2]

V

Da se nebismo zlo razumeli. Zamišljaj što ga imamo o današnjemu europejskomu sužanjstvu, bilo to sužanjstvo gerdno kako tko hoće, nepristoji zamišljaju o starinskomu sužanjstvu. U ovaj zamišljaj nespadahu podjarmljeni narodi, nespadahu narodi naprama svojemu vladaru, makar taj vladar bio kako mu drago samovoljan i okrutan.

Danas, i u najžestjoj europejskoj despocii svatko može steći kakovo pravo na štogod, danas naprama svakomu čeljadetu imaju drugi kakovo-takovo deržanstvo: danas je nas svaki oseba. Starinom sužanj bijaše stvar, on nemogaše na nikoga, na ništo dobiti pravo, naprama njemu nitko neimadiaše nikakovu dužnost, nikakovo deržanstvo: sama volja njegova gospodina biaše mu zakon.

Kada bistro razumimo što znamenuje starinski sužanj, suvišno je ponavljati opisivanja n. p. Apuleja, Aristofana, Ga-

[1] Procopius Caesariens. hist. arcana, 18. — [2] Nicephorus patriarcha C. P. breviarum hist. (izdanje Mletačko) pag. 8.

lena, Plauta, Seneke i drugih, suvišno je napominjati, da sve one strahote što ih štijemo da pervi kerstjani terpiahu pod rimskimi cari, u većoj meri, u pomnožanih mukah podnašahu starinski sužnji od svoje gospode.[1]

Dosta, kod Rimljanah imadiaše pedepse osam stupnjah, sedmi stupanj biaše smert, osmi stupanj sužanjstvo.[2]

Kod Gerkah, čovečniih, što mi znamo, najblažie nacerta, stanje sužanjah Aristotel, rekav da je siromahu sužanj na mesto vola.[3]

Ako uzpoznamo ćud Scitah, budemo moći suditi o stanju njihovih sužanjah. Evo jedne certe:

„Scite s perva živiahu pod jednakimi (pravičnimi) zakoni, kasnie oni postadoše prenesrećni s nepravdah koje drugima počinise. Deržahu se i razkoši kako i svaki drugi europejski narod, buduć i bogatstvom i drugom ove struke mékom k njoj namamljeni.

To je i danas opaziti na hrani i odetji njihovih vodjah. Nego Scite utonuše u razkoši dublje nego itko drugi, ter razbludami obuzeti, na toliko pohudobiše se i pobesniše, da svima na koje se nameriše, nosove poodrezaše. — — A žene (Scitah) tako izbodoše šili tela ženskim susednih Tračanah na severu i zapadu, da ona izgledahu kao da su izrisana. — — Zaista Scite svima obolo gospodiahu, ter svih bivših njihovih podložnikah potištenost i sužanjstvo za plakati, tumače poslovicu: naredbe Scitah“.[4]

Očito, tu se govori o nekojih gospodivših Scitah naprama svojima podložnikom. Pa, kad se Scite tako ponašahu i naprama podloženima si narodom, lahko je pogoditi kako se Scite vla-

---

[1]Laurent. Pignorius, de servis antiquor., pag. 8. — [2]Ciceronov odlomak de legg. kod sv. Augustina, de Civit. Dei XXI, 11. — [3]Aristoteles, de republica, I, 2. — [4]Athenaeus, deipnosophist. XII. Herodot se u Egiptu namerio na grad Rhinokoluru.

dahu naprama svojima sužnjem. Očevidac zabileži da Scite svojih sužanjah oči redovito, kao zakonom izkopavaju [1]

Za takovo što nezna se ni kod Rimljanah ni kod Gerkah: Scite i u okrutnosti zagerdiše.

Čehom nije po ćudi malenkost, koju napomenu Fredegar o stanju Oborskih sužanjah.[2] Komu se rači tražiti, taj može naći kod Bizantinacah i strahovitiih istinah o sužnjih Oborskih, može naći certah uz koje morati je smatrati onu pripovedku Fredegarovu za opis zlatnoga doba Oborskih Slavah. Cernje od Fredegara zapisa i isti Slavo: „kad bi se koj Oborac hteo voziti, on nebi dao upregnuti konje ni vole, nego bi zapovedio tri, četiri, do pet ženskih uhvatiti pod kola, pak Oborca voziti. I ovako mučiahu Dulebce (Slave)“[3]

VI

Herodot sluša gde Perzianci zovu sve Scite Sakami.[4] Tako biaše i u vreme Plinia, nego Plinij opažuje da Perzianci onako prozvaše Scite po pervomu Perziancem susednu narodu Scitičkomu.[5] Bi reći da je Plinij razumio znamenovanje reči Saka, i da je znao da to ime nesliša svima Scitam.

I Xenofon i drugi, razlučuju Scite od Sakah.[6]

Sakis biaše ime sužanjsko,[7] i sakea zvala se kod Perzijanacah svetkovina sužanjah, svetkovina na kojoj gospoda dvoriahu svoje sužnje[8], ter sduha te svetkovine obazira se na narod Sakah.[9]

Kad je tomu tako, jasno je da Perzijancu saka znamenova sužnja, ter, dosledno, da Perzianci sve narode sci-

[1] Herodot, hist. IV, 2. 3. – [2] Palacky, geschichte v. Böhmen, II, 1. — [3] Nestor, kod Kaulfusza, die Slawen, § 22. — [4] Herodotus, hist. VII, 64. — [5] C. Plin. Sec. hist. nat. VI, 17. — [6] Xenophon, de paedia Cyri, I. V. — [7] Athenaeus, deipnosoph. VI. – [8] Berosus i Ctesias, kod Athenea, deipnos. XIV. — [9] Strabo, geograph. XI.

tičke, narode medju koje vidismo da spadaju i Serbi, zvahu sušnji.

Kad Scite (gospoda) neobradjivahu zemlju nego im ju drugi pod moraš obradjivali;[1] kad je Rimljaninu „arator" ime sužnja:[2] Scite aratores,[3] ili što je isto, aroteres,[4] znamenovahu Rimljanom Scite-sužnje.

Rimljani zamenjivahu slova *e*, *i*.[5] Da bude to znao ili pamtio slavljeni Čeho, on bi bio razumio, ako se na-nj istinito pozivlje, ako je pravo čitanje pogodio, — Vibia Sequestra napisavšega: „Albis Germaniae Svevos a Cervetiis (drugda servitiis) dividit".[6] Nu kako je onaj Čeho iz svakdanjih rimskih rečih servitia i servitium (II) skovao i usudio se štiocem prikazati narod „Serbetii", „Servetii", „Servitii", kako je on to mogao, znala ga njegova.

Ali, on je iz čiste gerčke reči „spor", i u supor vapaju Prokopievu, izmudrio ime „Serb".[7]

---

[1]Strabo, geogr. VII. — [2]Columella, de re rustica I, 6. — [3]Solinus, polyhistor, 10. — [4]Herodotus hist. IV, 18. 19. 53. 54.; C. Plin. Sec. hist. nat. IV, 11. — [5]Ausonius Popma, de usu antiquae loc. I, 1. — [6]Šafařik. slav. Alterth. I. str. 172. — [7]Procop. de bello goth. III, 14. piše da se starinom i Ante i Slavi zvahu Spori. Spor obično znamenuje kopile. Nego Prokopij neuze onu reč u ovomu znamenovanju van u znamenovanju raztrešen razšterkan, veli bo da se oni puci, po njegovu mnenju, valjda s toga zvahu Spori što razšterkano stanuju. S razšterkanosti dobiše i otoci ime sporadnih: „quia dispersae sunt sporades," Pomp. Mela II, 7.

Dakle Prokopij nedvoji da-li je Spor prava gerčka reč, nego on sumnja samo o njezinu postanku, znamenovanju, uporabljivanju naprama Slavom i Antam.

Ako se i nezna za narod pod povestničkim imenom Sporah, zna se doista za narod kopiladi scitičke, zna se za narode koji se skitahu (IV), zna se da se i Tarentinci starinom zvahu Kopilani, t. j. Spurii. Just. hist. Philipp. III, 4. i XX, 1.

U supor svemu tomu, Šafařik slav. alt. sv. I. str. 61. — — veli da je Prokopij pokvario reč Serb, da bi Prokopij, mesto spor bio imao pisati serb, ter dosledno tomu pokvarenu svedočanstvu, Šafařik pripoveda da su se starinom svi nekakovi njegovi Slavi zvali Serbi.

Za pokazati istovetnost imenah „Slav“ i „Serb“ ili „servus“, Šafariku nebiaše treba boriti se proti umu, ni kvariti pisce, ni obsenjivati svoje neuke čitatelje.

On mogaše lahko pokazati, da je to starinska istina, on mogaše na berzu ruku naći: „Servi vel Slavi ejusdem monasterii“;[1] on mogaše naći, da Narbonski nadbiskup Ermangaut ostavi oporukom, dakle kao stvar, „Anafa Slavoniusa“ biškupu Fredolinu.[2] Mi sudimo da onaj sužanj Anaf Slavonius nije morao biti Hervat iz dolnjega Posavja, ni Čeho, ni Rus, nego da je mogao biti Francez ili sin drugoga kojega naroda. Isto tako stanovnici n. p. na „Slawe-lake“ (= sužanjah jezero) „Slawe-river“ (= reka sužanjah), na „côte des Esclaves“ (= obala sužanjah)[3] nemoraju biti Česi, ni Rusi, ni dolnji Posavci hervatski, pak su itako, kako vidimo, „Slavi“.

Time, nije čudo što se ime Serb i prie nego-li se imena Slav, Vend, Anta, itd. pôkazaše, i skupa s ovimi imeni, i poslie ovih imenah, kao ime obćenito, na sve Slave pruža, nije čudo da je ime Serb tako razšireno.[4] Tko nevidi da je Slav i Serb sve isto, da oba ta imena znamenuju sužnja, i dosledno, da to nisu vlastita imena, nego običajne, obćenite reči?

Kako danas imena n. p. Cernogorac i Montenegrinac, Reka, Flumen, Fiume, prevedena su, tako i starinom ne samo da „mesta se zovu prevedenimi imeni“[5] nego i „nekojih narodah prevedena su imena na običajnia i na lakša za susede“.[6] Ovde nam nestoji do mestah, nego uputjujemo čitatelja k prevedenu imenu naroda, k imenu Britonac i Piktonac.[7]

Sada, jesu-li imena servus itd. prevod iz Perzijanskoga

---

[1]Eckhard, XXVIII, 258. kod Jordana, de origg. slav. t. II. appar. hist. pag. 102. — [2]Questions sur l' encyclopedie, partie V. reč Esclaves. — [3]Vidi ova mesta, n. p. u Bouillet, dictionnaire d' hist. et de géographie. — [4]Kaulfusz, die Slaven, § 9. Triballi. — [5]Autores lat. linguae pag. 9. M. Terent. Varro de l. l. IV. 6. — [6]Josephus Flavius, antiquit. Judaicar. I. 6. — [7]C. Jul. Caesar, de bello Gallico III, 11. primeri s Boulanger, l' antiquité devoilée II, 3.

Saka, ili su možda ona imena nadeli Rimljani iz vlastita znanja, za nas i u stvari je sve-jedno.

Dosta, pokazav da na levoj obali Dunaja biaše od povestničkih vremenah do u VII. kerštjanski vek ne samo sužanjstva, ne samo da i celi narodi tamo biahu sužnji, nego da od nekada u tih stranah živiaše ime „narod — sužanj", i to u Perzijanskomu jeziku pod rečju Saka; u rimskomu jeziku pod rečju servus itd., to pokazav, mi ostavljamo štiocu neka izgovara Plinieve Serbe, neka razumi na levoj obali Dunaja postojbinu Heraklievih Serbaljah,[1] onako kako mu njegov razum donese..

Ovako razpravljeno ime Serb zovemo europejskim.

Tom izrekom mnijemo, da narodi koji Serbe možda nepoznavahu iz drugovanja, serbsko ime izgovarahu onako kako ga u knjigah nalaziahu ili kako slušahu da ga drugi izgovaraju. Doista, mnogo je narodah koje poznamo samo posredno, pak i imena tih narodah izgovaramo po kn igah, po tudjih ustih.

Sada je pitanje: je-li ime Serb i u hervatskomu jeziku tudje ime, tudja reč, jesmo-li se i mi to ime naučili iz tudjih knjigah, ili možda mi imamo kakov drugi temelj za to ime?

Ovo je pitanje time razložnie, što se još za pravo nezna, treba-li jedinstveno govoriti Serb ili Serbalj, ili kako drugačie. Herpa bo se sličnih imenah čuje i raznosi po Hervatskoj. Ako nije moguće da su sva ta imena, sva ta izgovaranja jednaka i jednako pravilna, onda valja dokazati koje-li je to ime, koje-li izgovaranje najbolje, najpravilnie.

Oni, koji to ime ovo blizu sto godinah svom silom nametju narodu hrvatskomu, bili bi imali najprie to pitanje podpuno rešiti. Jer, ako i nije stalo kako inorodnici koje ime izgovaraju, po sve pute treba da svoje ime pravilno bileže barem oni, koji ga za narodno si smatraju.

---

[1] Constantinus Porphyrogenet. de adm. imp. 32.

Doista, da čovek, a kamo-li narod ni sám nezna svoje ime, to je, izuzev one koji se za Slave ili Serbe izdavaju, što bi mi znali, stvar nečuvena.

Istina, mnogi Francezi, Taliani itd. različno izgovaraju svoje narodno ime; ali sva ta razlika stoji upravo i samo u izgovaranju, u izustjivanju, ime je kako i u pisanju, vazda isto; a u imenih n. p Serbin i Serbalj, različni su oblici, različne su tvorke.

VII

Slavski patriarka izpoveda, nezna se da-li s ponosom ili s tugom, da on „znamenovanje korenu serb, u imenih Serb, Serbin, Serbalj, itd. u nijednomu," kako se patriarki svidelo ręći „slavskomu narečju nije mogao naći." [1]

Dakle Dobrovsky smatra ime Serb za domaće, za reč, budi na njegovu, slavsku. Smatrajmo to ime, tu li reč, za domaću i mi.

Svako hervatsko dete zna da je Serb čist i pravilan koren glagolja serbit, kako i skerb glagolja skerbit, ili grad glagolja gradit.

Nepomaže govorit, da se kaže sverbit. Jer ne samo da većina ugladjenih i prosvetljenih Hervatah govori serbit a ne sverbit, nego mi imamo mnogo rečih u kojih se drugda pred *r* dodaje po-kakov poluglasac, mi govorimo: ždrebe i žrebe, zdrak i zrak, obazdreti i obazreti se, svraka i sraka, itd.

Neprudi prigovarati, da se veli srab a ne sarb. Jer mi imamo više ovako razmešanih rečih, mi govorimo n. p. smardit, pak itako smrad a ne smard, paržiti pak itako pražetina, mrak i marklo, mraz i marzlo, svi govorimo serbež ili sverbež, a nitko nekaže svrabež.

---

[1]Dobrovsky, institutiones linguae slav. pag. 154.

Ako se korenu hervatske reči dodade *o*, dobiva se ime samostalno n. p. gledo, ždero, šepo, itd.; okreneš-li onaj *o* u *in*, *a*, *o*, eto ti nova imena gledin, a, o, žderin, a, o šepin, a, o, itd.

Spomenimo da kada u korenu hervatske reči za *r* sledi još koj poluglasac, tada pred *r* stoji ne samo *a* ili *e*, nego drugda dolazi *i*, n. p. cirkva, girlo itd., pače, imamo *i* iza *r* n. p. drivo, crikva, škriljak itd.

Već i sam Plinij zapisa ime svojih Serbah, na drugomu mestu Svarvi (I.)[1]

Kod Ptolomea štije se Serbi i Sirbi.[2]

I kasnie pisalo se je: Suurbi, Surui, Surbi, Sorbi, Serbi, Sworbi, Swerbi, Swirbi, Sirbi.[3]

Kolar pobileži u samoj Ungarii herpu imenah koja sva zaudaraju po serbežu, evo ih nekoliko: Serb, Sirb, Serbešt, Serbaska, Sirbova, Serbovce, Sirbvalja, Serbota, Serbelej, Serbaja.[4]

Dakle, nemogu se na spomenike tužiti ni oni koji govore sverbit, ni oni koji slova i slovke rečih menjaju ili mešaju.

Kad se ima Syrbinah pevo-sbor (Συρβηναιων χορος), mora da u davnini biaše i narod Sirbinah. O tomu pevo-sboru piše Klearko: „još je nekoj pevo-sbor Sirbinah, u kojemu treba da svatko peva što mu se svidi i što mu dojde u čvalje, nepazeć ni neslušajuć što budi pervi sused mu bleji, neobaziruć se ni na vodju pevo-sbora, na pred-pojca, koj drugda nesklatnii je i više kruli nego svi ostali“.[5]

U ovoj gerčkoj reči slovo υ neka svatko izgovara po svojemu mnenju, mi sudimo da ga Gerci grubo izgovarahu, da ga izustjivahu kao naš *v*. Doista svinjari vabeć svinje govorahu συρβη, συρβη.[6]

---

[1] C. Plin. Sec. hist. nat. VI, 11. i ovi su, kako i Serbi (I), susedi Valom. — [2] Claud. Ptol. geogr. V, 9. — [3] Kod Jordana, de origg. slav. t. II. appar. hist. pag. 253. — [4] Ján Kolar, o jmenach, kod Aleksandra Stojačkovića, certe života naroda serbskoga, str. 2. — [5] Athenaeus, deipnosoph. XV. — [6] Erasmus Rotterodamus, chiliad. „Syrbenae chorus“.

Rimljani biležiahu gerčki υ svojim *u*[1]; kod Rimljanah svaki se čas zamenjivaju *u*, *e*, *i*[2]. Na taj način po gerčki Syrbi, po rimski Surbi, Serbi, Sirbi, isto je.

Ovo napomenusmo, jer u hervatskom pismu iz perve polovice XII. veka nezna se za Serbe, nego se zna za hervatsku pokrajinu Surbiu[3].

Ovaj spomenik prepisan latinskimi slovi iz starinsko-hervatskoga pisma, ima *u* za *v*, ter, polag njega, ima se ono ime izgovarati Sverbia, Svarbia, ili po rokćarsku, Svrbia.

Zna se da Gerku biaše i neobično i neugodno izgovarati, osobito s početka, slova *s r*, zna se takojer kako se kod Gerka zamenjivaju slova *s* i *t*, a time mogu deržati oni koji reči prilagodjuju, da Gerku biaše Sribal i Tribal sve-isto kako je Hervatu Serbalj i Sribalj.

Nu bilo Gerku i njegovu Tribalu kako im drago, mi se nedamo na občinjanja rečih, nego spominjemo da je u reči Serbalj opaziti tvorku *alj* do korena, kako i u kaš*alj*, žak*alj*, itd. A u imenu Serbljanin tvorka *nin* izdaje stanovnika iz Serblje kako i Hervatćanin stanovnika iz Hervatske, Senjanin stanovnika iz Senja itd.

Na taj način, bez svakoga natezanja i ožimanja rečih, imamo pravilne, svakdanje hervatske reči: Serb, Serbo, Serbin, Serbalj, Serbljanin.

---

[1]M. Tul- Cicero, orator, 48. — [2]Ausonius Popma, de usu ant. locut I, 1. — [3]Arkiv za povestnicu jugosl., knj., I, str., 19 20.

VIII

Je-li moguće da je koj narod dobio ime od serba[1], od bolesti?

Bez dvojbe, nikada nije bilo naroda samih razuzdanikah, nikada naroda kojega nijedno udo da nemogaše govoriti, pak itako, istina je da živu imena Gerk i Nemac, istina je da Rimljaninu Gerk znamenova razbludnika[2], kako-vo Hervatu Nemac znamenuje čoveka, koj od narave nemože govoriti.

Nepita se biahu-li Serbi doista serbivi? nego se pita: što znamenuje ime Serb? Na tô pitanje mi odgovorismo.

Kolika bi ludoria bila kad bi koj Nemac išao dokaživati da njegov narod nebiaše, da nije nem, tolika bi luderia bila i onda kada bi tko hteo dokaživati da Serbi nebiahu ili da nisu serbivi.

Ali velika je razlika medju imenom nemačkim i imenom serbskim, ime Nemac, kao narodno, već i sama narava zabacuje, ona ga izdaje za prišavak. S imenom serbskim nije tako.

Nevalja davninu suditi po sadašnjosti. Danas je serb neznatna stvar, starinom nebiaše tako. Odprie serb biaše većja neprilika nego-li guba, a zna se koliko su starinski narodi od gube terpili.

---

[1] U narodu još žive reč *rab*it i znamenuje isto što i služit (II); žive i reč *rabi*tjak, t. j. dan rabnje, u cerkvenu jeziku žive i reč rab, ter znamenuje slugu, sužnja. Kako danas imena n. p. spis, skup, sraz, itd. tako moguće je, imadiahu otci naši takodjer reč srab. S toga, kako u sličnih rečih (VII) u kojih nemože nastati dvoumje, sledimo običajno govorenje, tako, poradi razgovetnosti, deržimo se u glagolju serbit i u reči serb, pravilna korena. —
[2] Plautus Bacch IV, 7. Horatius sat. II, 2. v. 11.

Pače, guba biaše samo jedna versta serba: „gùba je Galenu i ostalima gerčkima lečnikom versta serba — — Uzimljuju i Latini u tomu razumku“[1]. — —

Serba biaše mnogo verstah[2], pa se hvatao ne samo čeljadi nego i blaga. Serbiva ili gubava ovca da nas je samo reč, nu Virgilij gorko plače što mu: „merzki serb ovce napastuje“[3].

Tko danas čuje o serbivu bravčetu ili govedčetu? Pak itako, Kato viče iz-a svega glasa: „pazi na goveda i na živinu za-da ti se neoserbaju“[4].

U kratko, kod istih Rimljanah kod kojih serb bijaše redji nego-li u iztoku i dalje na jugu, kod istih Rimljanah moći se je svaki čas na serb i na serbež nameriti. Mi ćemo naznačiti samo nekoja mesta u kojih se o nekojih verstah ili o leku proti toj gnjusobi radi, kod nekojih pisacah na koje bi reći ta stvar nije spadala[5]. Nu strahotu, i time znamenitost ove bolesti moći je opaziti kod našega Plinia, iz kojega, na berzu ruku, nekoja mesta naznačujemo[6]. Kod Gerkah serb se kopitio žestje nego ista guba[7].

Danas se malo zna i za uši, za stvar koja sporedi sa serbežom; nu starinskima narodom one zadavahu mnogo posla. Biaše uših svakojakih[8], one znadiahu i tersje obataliti[9].

Znamo i za bolest poznanu pod imenom ušljivosti[10]. Znamo

---

[1]Ambrosius Calepinus, dictionarium, reč lepra. — [2]Hippocrates, aphor. III, 20.; Aurel. Corn. Celsus, de medecina, V. — [3]Virgilius, georg. III, v. 441. — [4]M. Porcius Cato, de r. r., 5. — [5]Columella de r. r. II, 2.; IV, 24.; VII, 4. 5.; M. Porcius Cato, r. r. 96) 97); M. Terent. Varro, r. r. II, 2.; Horatius de arte poetica v. 495.; Virg. georg. I, v. 495.; Pallad. Rut. Tauri Aemiliani, r. r. VI, 8. — [6]C. Plin. Sec. hist. nat. XX, 1. 5. 6. 9. 13. 15. 17. 21. 22.; XXI, 19. 32.; XXII, 2. 13. 18. 20. 21. 22. 23. 25.; XXIII, uvod, 1. 2. 3. 4. 5. 7. 8. 9.; XXIV, 6. 7. 8. 9. 10. 11. 14. 16. 19.; XXV, 5. 11. 13.; XXVI, 8. 11. 15.; XXVII, 4. 7.; XXVIII, 4. 8. 9. 12. 17.; XXIX, 3. 4.; XXX, 13.; XXXI, 6. 9. 10.; XXXII, 7. 8. 9. 10.; XXXIV, 10. 11. 15.; XXXV, 15. 25. — [7]Aristoteles, problemat. VII, 8. — [8]C. Plin. Sec. h. n. XXII, 7. 8. — [9]Strabo geograph. VII. — [10]C. Plin. Sec. h. nat. XX, 1. 6.; XXIII, 1. 4. 8.; XXIV, 5. 9. 10.; XXV, 5.; XXVI, 13.

*

da to nebiaše šala ni izmišljotina, jer s te bolesti umri i razumnik Ferecide[1], i pesnik Alkman[2], i glasovit Kornelij Sula[3], t. j. ove muže na živu uši raztočiše.

Biaše i narod poznan pod imenom Ušožderah[4], ter sused, ako ne upravo grana tih Ušožderah „od smrada i gladi tako prozvanih“[5], biaše narod Makrocefalah, a do ovoga naroda biaše „luka serbeža“[6].

Spomenimo i narod poznan pod imenom Uših, jer „s Brundusiem medjaši polje Uših: devet momakah i toliko devojakah od Ilirah rodi trinaest pukovah“[7].

Dakle, za poznalca davninah, neima nikakova čuda u imenu Serbskomu, ako se ono od serbeža izvadja.

IX

Josip Flavij tuži se na pisce koji ubiležiše da Židovi biahu u Egiptu serbivi, i što biaše isto (VIII) gubavi. On jadikuje na Lisimaka napisavšega: „Za Bokoria, kralja egipatskoga, narod židovski serbiv i gubav i drugačie natravljen, uteče se u hrame za-da se prosjačenjem prehrani. Buduć time mnogo ljudih obolilo (oserbalo se ili ogubalo), zavlada u Egiptu nerodica. Na to će Bokori upitati Amonovo gatalo: kako bi se toj nerodici doskočilo? Bog mu odgovori: neka hrame osnaži od čeljadi nečiste i neznabožne, izbaciv ju u pustinju. U ostalom da serblje i gublje treba utopiti, i to jer da na njih žive sunce merko gleda“[8].

---

[1]Aelianus, variae hist. IV, 28.; V, 2.; primeri Heraclidis Pontici, de politiis, politia Samiorum. — [2]Aristoteles, de hist. animalium, V, 31. — [3]Plutarchus, vitae paral., u Suli. — [4]Narod Phtirophagah. Herodotus, hist. IV, 109.; Arrianus, periplus ponti euxini, § 27.; Pomponius Mela I, 19. C. Plin. Sec. h. n. VI, 4.; Claud. Ptol. V, 8. — [5]Strabo, geogr. XI. — [6]Scylacis Caryaadens. periplus, § 85. „ψωρῶν λιμην.“ — [7]C. Plin. Sec. h. n. III, 11. — [8]Josephus Flav., contra Appionem, I.

U ovoj prepirki, bila istina na strani Josipa Flavia, bila na onoj njegovih supornikah, nami je sve-jedno: mi koji znamo da se za mnogo narodno ime neima ni izdaleka takov dokaz, mi smo zadovoljni što pokazasmo da ceo jedan narod biaše smatran za serbiva.

Što se tu neda tajiti, to je istina, da će Židovi iz Egipta biti bili doneli serba; u najstariih bo knjigah govori se o toj bolesti pomešanoj s gubom (VIII) svaki čas[1], kasnie, govori se o njoj oredje[2]; nu nje je poticalo još i na početku kerstjanstva[3].

I osim Lisimaka, zapisaše, da su Židovi, kao gublji, iz Egipta proterani[4].

Josip Flavij i sám plače da je njegov narod, u Egiptu, morao kopati jezera, i u njih reku navadjati[5], pa nut udesa, eno u Egiptu jezera upravo „Serbina"[6].

U kakovu vezu stajahu naši Serbi s egipatskimi jezeri? Ako nestajahu u nikakovu drugačiem, oni stajahu i stoje doista u onomu vezu i odnošaju, u kojemu stoje n. p. Kumanci i Sikulci Ungarie sa Homerovimi Kumanci[7] i sa rodjaci Diodora Sikulca, oni stajahu i stoje u odnošaju jednakosti imena, a mi govorimo samo o imenu.

Jest, mi smo, dosada, onaj jedinac koj od imena nezaključuje na narod. Mi deržimo da n. p. Antropofagi nebiahu Gerci, da Germani nebiahu Rimljani, prem je ono gerčko a ovo rimsko ime.

---

[1]N. p. Exodi 4, 6.; Deut. 17, 8.; 24, 8.; 28, 27.; Levit. 13, 2. 3. 5—7. 9. 11—13. 15. 20. 22. 25—27. 29. 30. 39. 43. 44. 46. 47. 48. 51. 54—57. 59.; 14, 2. 3. 32. 34—36. 39. 40. 44. 48. 54. 55.; 22, 4.; Numer. 5, 2.; 12, 10. 12. — [2]N. p. 2 Reg. 3, 29.; 4 Reg. 5, 1. 3. 6. 7. 11. 27.; 2 Paralip. 26, 19. 21.; Isaiae 53, 4. — [3]N. p. Matth. 8, 2.; 3, 10.; 8, 11, 5. 26. 6.; Mar. 1, 40. 42.; 14, 3; Lucae 4, 27. 5, 12. 13.; 7, 22. — [4]Justinus hist. Philip. XXXVI. — [5]Josephus Flav., antiq. Jud. II, 5. — [6]Herodotus, hist. II. 6.; III, 5.; Strabo geogr. XVI.; C. Pl. S. h. n. V, 13. — [7]Herodotus, vita Homeri, 20.

Ostali, naši pisci, dok se namere na ime koje scene da razume, ili dok koje ime prekroje po svojoj ćudi, odmah sude da su i za narodnost sigurni.

Oni pisci zovu množinu hervatskoga pučanstva Serbi, zovu komad hervatske zemlje Serbiom, i to sve na temelju imena koje niti razume niti znadu kako je u Hervatskoj postalo.

Kad gerčka reč „agria“, u lečničtvu znamenova verstu prežestoka serba[1], narod Agrianacah[2] „narod Peonie medju starom-planinom ili Balkanom i Rodopom, narod koj se zove i Agraji i Agrie, i Agriani“[3], taj narod biaše za Gerka, narod serbski, biahu pravi Serblji. Evo, dakle, i tu prevedena narodna imena. (VI)

X

Mi Hervati imamo posebnu reč za češat ili čehat, posebnu za serb. Mnogi narodi naznačuju ta oba pojma jednom rečju. Tako, Rimljani govorahu scabere češati, scabies serb; Francezi kažu gratter češati, gratelle serb; Nemci kažu kracen češati, krece serb.

Danas, gde su jezici razvijenii, danas i najmanja razlika pita posebnu reč. Starinom mnoge stvari, mnogi pojmi nosiahu jedno ime.

Tako, rimski glagolj porrigo, znamenuje pružit, odtisnut. I s ovim pojmom Rimljani spojiše pojam serbeža i češanja, buduć im ime porrigo znamenuje prasetji serb[4].

Iz glagolja porrigo, starinskoga porceo, skovaše Rimljani reč „porca“. Ova im reč znamenuje sad jarak, sad verhunac

---

[1]Aur. Corn. Celsus, de medecina, V, 28. — [2]Herodotus hist. V, 16.; Thucidydes de bello Pelopon. II III.; Appianus Alexandrinus Illyrica, 14. — [3]Theopompus, Philip. II. fragm. 44. — [4]Juvenalis, sat. II. „sicut grex totus in agris unius scabie cadit, et porrigine porci.“; Aurel. Corn. Celsus, de med. VI, 2.; Horatius sat. II, 3.

dveh brazdah, sad brazde na redko pružene[1]. I medju tom „porca“ i medju prasicom najdoše Rimljani slıčnost, pak i prasicu prozvaše „porca“. To se je dogodilo u novia vremena, jer još Kato, nad-a sve skup na rečih, za volju razgovetnosti moradiaše reći „porca femina“ za naznačiti prasicu[2].

Davnina smatrà prase za koristno, nego itako za najgnjusniu, za najzadnju životinju[3].

Zna se da se Gali, starinom, seliahu i po iztoku Europe, ter da se i s Gerci iz bliza poznavahu. Za Cezara, Gali, u današnjoj Francezkoj na sav mah čitahu gerčke knjige[4]. Bilo da su Gali primili reč „triballe“ iz gerčkih knjigah, bilo da su ju od starine sačuvali, ova reč žive i danas u francezkomu jeziku i znamenuje prasetinu, varenu na salu: — prasetja glava, sa šiljkom, strelicom, bernicom-li u gubici, gerb je Tribalie. U gerboslovju najdosmo životinjah narave i mašte; nu na prase, do Tribalie, još se nenamerismo.

Je-li taj gerb starinska poruga, starinski znak Tribalah i Tribalie? To mi neznamo, nego znamo da Tribali biahu osobite ćudi. Oni biahu nad-a sve herdjavi, pak itako nad-a sve bahati[5]. Oni se dadoše na tergovanje tako da bi prijatelje pozvali na večeru, i kon što bi im mnogo hrane pokazali, nebi im hteli ništa dati nego bi im sve ponudili na prodaju[6]. Oni biahu samo medju se složni, a radiahu o glavi nesamo onih,

---

[1]M. Terent. Varro. r. r. I. 29; Autor. l. l. pag. 370., 517., Sexti Pomp. Festi de verbor. signif. Nonius Marcell. de proprietate sermonis, 1. 305., reč porcae. — [2]M. Porcius Cato, de r. r. 134. — [3]Aulus Gellinos, noct. attic. XX, 11. „nihil cum amaricino sui“; M. Ter. Varro, r. r. II. 4. „suillum pecus donatum ab natura dicunt ad epulandum. Itaque iis animam datam esse proinde ac salem quae servaret carnem“. U istom duhu, ncgo još življe pišu C. Plin. Sec. h. n. VII, 51.; i Cicero de finibus V.; primeri Erasmi Rotterad. chiliad. „sus Minervam“, sus cum Minerva certamen suscepit“; „sus saltavit“. — [4]C. Jul. Caesar, de bello Gallico I, 16., VI, 5. — [5]Isocrates, oratione pro pace, s. sociali. — [6]Athenaeus, deipnos., XV. —

s kojimi živiahu, nego radiahu o glavi i susedah[1]. Oni bežahu iz postojbine dok bi se tko jak proti njima pokazao[2].

Strabo pisa na početku kerstjanstva. U njegovo doba biaše i Tribalia pod Rimljani, ona biaše pusta, a nekada, kaže Strabo, ta je zemlja zauzimala petnaest danah hoda[3].

Ovaj Strabo, govoreć o Tračkih Tribalih, daje za razumeti da biaše i drugih Tribalah. I doista, prava Tribalia biaše pusta, nego Tribalah se je potezalo po Mezii, po Macedonii, po Epiru[4]. Evo, dakle, i Mezkih i Macedonskih, i Epirskih Tribalah.

„Doznadosmo da stanoviti Bakij što-no ga na smert obsudiste, Aristokrat, kojega oči dadoste izkopati, još onakovih lupežah, i Konon, već za mlada činiahu družtvo pod imenom „Tribalah", pak da žderahu ostanke žertvah Hekatinih, da sabirahu, za gostiti se, komade „prasetine" kojom prytani izpokorivaju sabran puk, da se prisizahu, da krivo rotiahu, kao da je to sve ništa"[5].

Kad se takovi, i atenski zlikovci zvahu Tribali, bez dvojbe, ime Tribal odnosilo se je, po okolnostih, na smetje i drugih narodah, osobito na izmet narodah ilirskih. Doista, ona velika Strabonova Tribalia, prilično se slaže s Apianovom Iliriom[6]. I bez toga, izvan Ilirie Tribali neimadiahu mesta za bežati petnaest danah.

Evo, kako Aristofan jednom jabukom dariva Ilira i Tribala: — „Prometej: — — Barbarski bogovi, gladni ter po onu Ilirah nesklatno hercajuć prete Jupitru ratom, ako teržišta neoslobodi i neotvori za-da se uzmognu unašati sasečena creva". Pistoter: „A koje-li je ime tima barbarskim bogovom?" Promet. Koje ime? Tribali" — — Promet. „amo će doći poslanici od Jupitra i onih gornjih Tribalah". — — Neptun: — „a sada upitaj-der Tribala". Herkul „Hej Tri-

[1]Isocrates, panathen. — [2]Strabo, geogr. VII. — [3]Idem, ibidem. — [4]C. Plin. Sec. h. n. III, 26.; IV, I.; 10. — [5]Demosthenes, contra Cononem. — [6]Appianus Alexandrin.; Illyr. 1—30.

bale, čini-li ti se da je za plakati?“ Tribal: „saunaka baktarikrusa“. Herkul: „kaže da sve pravo govorismo“[1].

Time, sudimo, pokazasmo da Tribali nebiahu svojimi, budi narodnimi, budi deržavnimi granicami obrubljeni, da oni nebiahu narod u pravom razumku, nego da spadahu medju onakove narode, kakovih se i kasnie potezalo i još se poteže.

Bežanju, značaju i cernu imenu Tribalah valja pripisati da ovaj puk, ili njegovo ime, preživi tolike narode, toliko imenah živivših nekada u iztočnoj i iztočno-severnoj Hervatskoj.

Evo, oko godine 1042: „Mihovil, nadstojnik Drača, poslan proti Stefanu Vojslavu, koj pustošiaše granicu počev od medje Tribalah i Serbah, sa 60.000 vojnikah namamljen u klance, izgubi 40,000 ljudih“[2].

Ali nebiahu Serbi i Tribali samo susedi, nego biahu i pod gospodarom jednim. Oko 1053. „Mihovil sin Stefanov, načelnik Tribalah i Serbah, sdruži se s Monomakom (Konstantinom IX) i bude imenovan protospatariem“[3]. Dakle još u XI. veku Tribali derže pervo, Serbi drugo mesto.

[1]Aristophanes, aves. — [2]Georgius Cedrenus, compend. histor. (izd. Mletačko) pag. 589. — — Bonfinia neimam ovaj čas pri ruci, nego setjam se da još i on govori o Tribalih noviega doba. — [3]Georg. Cedren. pag. 617.

XI

Dok se verstna glava nemaši Bizantinskoga cara Konstantina VII. i dok njegove spise neprikaže u pravoj čistoći, dotle davnia prošlost negerčkih narodah, na iztoku Europe, ostaje u dosadanjoj metafiziki.

Nami nije do toga občinjanja. Nego moramo razjasniti one Konstantinove nacerte, koji spadaju u našu razpravu[1].

1. Konstantin VII. pervi je, što mi znamo, pisac, koj pisa „Serbli", pa kaza da se ti Serbli u rimskom jeziku zovu sužnji (Servi, servitium) Bez dvojbe, i sužanj može biti serbalj, i serbalj može biti sužanj; nego reč „serblus" neznamenuje sužnja. To je znao i car Konstantin.

Znamo da Tribali biahu narod nestalna ognjišta. Vidismo i Heraklieve Serbe, u kratko vreme, u trih postojbinah. Najdosmo i Tribale i Serbe, bili jedni i drugi gde im drago, pod jednim načelnikom svoje verste. Setimo se, da prava, po nekoj način, Tribalia biaše kus zemlje do najsevernie Macedonie, kraj Pelagonie[2], kus zemlje, po prilici medju Bosnom, Macedoniom, Bulgariom i Serbiom[3], dakle da to biaše po prilici današnja Rašia, zemlja koju mnogi, bez da znadu zašto, i danas zovu starinskom Serbiom. Nezaboravimo da car Heraklij naznači Serbom pervo pristranište u pokrajini Tesaloničkoj, to će reći u Macedoniji[4]. Spomenimo se, da oni, koji se danas zovu Serbi,

[1]Constantinus Porphirogeneta de adm. imp. 32 i savezna. — [2]C. Plin. Sec. h. n. IV, 10. — [3]C. Plin. Sec. h. n. IV, 1. — [4]Constant. Porph. d. adm. imp. 32. primeri s njegovim delom de thematib. II. »1 th. Thraciae, 2 th. Macedoniae, 3 th. Strymonis. 4 th. Thessalonicae, et ipsa pars Macedoniae est, etenim Thessalonice metropolis est Macedoniae«.

do nedavna zvahu se Raci, Rasciani. To sve ocenjivajuć mi velimo: da je pervo utočište Heraklievih Serbah bilo uz Triballiu, ili uz Tribale, i da je Konstantin VII. pomešao ter za jedno uzeo Serbe (servus) i Tribale.

Ako je taj nazor temeljit, mi moramo imati više povestničkih Serbiah: pervu Serbiu Heraklievu, starinsku Tribaliu, današnju Serbiu.

U istinu, evo Serbiah, n. p. oko god. 1018. „Basilij II. zapovedi Xifiu neka sruši sve tverdjave u Serbiah. I doista, pomoćju Xifia budu srušene sve tverdjave po Serbiah[1]. Serbie budu zauzete[2],

Da vidimo je-li car Konstantin pravo imao poistovetit Serbe (servus) i Tribale.

2. Konstantin VII. piše da su se njegovi Serbli još i na levoj obali Dunaja zvali Serbli, a da se, u rimskomu jeziku, zato zovu sužnji jer da su rimskomu caru sužnjevali.

Za Heraklia, niti biaše zapadno-rimskoga carstva, niti Bizantinci imadiahu oblast na levoj, pogotovu severno-zapadnoj obali Dunaja. Dakle tamo, Serbi nisu ni mogli rimskomu caru sužnjevati. Nu makar da su i bili Serbi, kao narod, na levoj strani Dunaja, svladani od cara rimskoga, oni se itako, zato, nebi zvali sužnji, kako-vo se sužnji nezovu ni Germani, ni mnogi drugi narodi koje su Rimljani zauzeli. Tu, dakle, Konstantin govori o klasičkomu sužanjstvu (V). Ali nut, ni starinom, sužnji leve obale Dunaja, nerobovahu Rimljanom (IV. VI).

Kako je to, da car Konstantin, onakov znalac stvarih o kojih piše, zna na levoj obali Dunaja za Serbe n. p. Ruske, za rodjake Heraklievih Serbah, u obće za Serbsko pučanstvo, nego tamo, nekaže, nenaznačuje Serbiu? — Narodi zovu sebe i svoju domovinu jednim i istim imenom: Hervat zove svoju

[1]Georg. Cedrenus, pag. 561. „εν Σερβιοις“, drugda „Σερβιαις“. — [2]Joannes Zonaras, annales (izd. mletačko) t. II. pag. 176. libro XVII. „Serbia expugnata sunt — τα Σερβια“.

domovinu Hervatskom, Englez Englezkom, itd. Kako je, dakle, to da Heraklievi Serbi, zvahu svoju postojbinu na levoj obali Dunaja ne Serbiom, ili Serbljom, nego „Boiki“? Na ta pitanja može se, razumnoj glavi, samo ovako odgovoriti: Heraklievi Serbi, na levoj obali Dunaja, u „Boiki“, ili nebiahu svoji ni u svojoj domovini, ili nezvahu se Serbi ni Serblji. Mi primamo oba ta odgovora, i na ovaj drugi opažujemo, da oni Serbi nisu imali nikakovo narodno, nikakovo skupno ime.

Neizuzev Heraklieve Serbe iz rimskoga sužanjstva, car Konstantin kaza ni više ni manje nego: da Heraklievi Serbi nebiahu drugo do rukovet starinskih nevoljnikah koje udes baci iz Bizantinskoga carstva na levu obalu Dunaju (IV), i koji se tamo oslobodiše, učiniše verstu družtva, pak se povratiše u svoju pervašnju postojbinu, to sve, kon što Hervati svladaše Avare Oborce.

Neima dokaza, nije ni prilično istini, da se je koj narod dobre volje selio s južno-iztočnoga Dunaja u Polabsku divjač, pak itako, gledaj Dalmatince upravo u onih krajih, iz kojih se Heraklievi Serbi doseliše[1]. Znamo iz istoga Konstantina, da je samo polovica severnih Serbah amo došla.

„Izvor reči Serbalj izvode Gerci iz latinskoga jezika, i to iz sužanjstva (a servitute), kako evo kaže Porfirogenet, iz kojega uze Vilelm Tirski ono što zabileži XX, 4. kad-no se, kako piše sastade s carem Emanuelom, vojevavšim u Serbii: „starinska je reč da sav ovaj (serbski) puk poteče od odsudjenikah i progranikah koji biahu obsudjeni po onih stranah klesati mramor i kopati rude, ter odtuda i dobi ime sužanjstva“[2].

Nad tim postupanjem Gerkah i Rimljanah, nastavlja Dubrovački učenjak, tako se razžesti Ivan Lucić da oba ona naroda prozva blunami, i to jer Hervati da nekažu Servus ni

---

[1]Kod Šafarika slav. Alth. Band II. str. 603. — [2]Banduri, Imperium orient. t. II. Animadversiones in Const. Porph. 59.

Servia, nego Serbska i Serbljanin, i jer da ovo nisu imena rimska nego, kako se Lucić uzdostojao reći, slavska.

Banduri zaveršuje tu opazku spomenuv da u Serbii, u berdu Skardu, biahu rude, ter kao da su Serbi mogli dobiti ime sužanjah od onih robovah, koji biahu primorani te rude kopati.

Ivan Lucić, pisavši o narodih, bio bi učenu svetu većje dobro učinio da bude, na mesto žestiti se, dokazao: kamo, iz Serbie, pristadoše herpe rimskih sužanjah; kada, gde, i kako su se njegovi Serbljani, kao narod, u deržavi uosebili; i na kojemu su temelju reči Serbska i Serbljanin, budi rečeno — slavske reči. Ali, lakše je žestiti se nego-li razložiti.

To svedočanstvo Vilelma Tirskoga pokažuje da Bizantinci smatrahu Serbe za starinske, po onih krajih namestjene robove rimske, ter da niti nesanjahu, što opazismo i kod cara Konstantina, da se je kakov narod serbski u one zemlje doselio.

Ona „starinska reč“ Vilelma Tirskoga, o postanku Serbah, ide tako daleko, da Juraj Gemist Pleton smatra stanovnike Serbie, svojega doba (XV veka) za starince u onoj zemlji tako, da rat, što ga imadiaše Filip Macedonac proti Tribalom, Ilirom, zove ratom onoga Filipa proti Slavom (VI)[1]. Dakle, i tu su poistovetjeni Serbi, Tribali, Slavi, Iliri.

Učenjak iz XVII. veka kaza osvedočenje svih razumnih povestnikah, kad-no napisa da Hervati, gospodujući narod, zasužnjiše puke koje u ovih zemljah zatekoše, i da ime Serbia ili, što je isto Servia, od sužanjah dolazi[2].

Onaj učenjak znadiaše što radi kad-no (strana 28) pisa da Hervati nadvladaše i Gote u zapadnoj Dalmacii, kad-no (strana 31) govori o južnoj Dalmaciji koju takojer Serviom zove, pak nastoji odkazati granice medju starinskim stanovnič-

[1]Giorgio Gemisto Pletone, de' fatti de' Greci, II. 17. (Collana, degli antichi storici Greci, Milano 1826., t. I. Gerčko izdanje nisam vidio. — [2]Freschot, memorie historiche é geografiche della Dalmazia, Bologna, 1687.

tvom i medju došavšim, gospodivšim narodom hervatskim, kad-no (str. 145) govori o severnoj Dalmacii i Hervatskoj, ter starinsko pučanstvo ove zemlje zove Slavi (VI), a Hervate derži za narod različan od Slavah ili Slavjanah.

3. Konstantin VII piše da Heraklij, na drugo prosjačenje, Serbljem dopusti za zaklonicu više zemaljah koje da biahu postale puste „izterčanjem Oboracah", zemaljah koje da biahu pod Bizantinskom vlastju. Medju te zemlje broji Konstantin i onu koja se je u njegovo doba zvala Serbiom.

Zapamtimo da car Konstantin nekaže da se je ta, njegova vremena, Serbia tako prozvala od Heraklievih Serbah, pače da on, govoreć o pojedinih rojevih Serbah, napominje i takove ih o kojih neveli da su za Heraklia došli. Kada i kako, za Heraklia, postadoše one zemlje puste? Što se razumeva kroz ono „izterčanje Oboracah"? Kako dugo, u ono doba, smatrahu se Bizantinci, onih zemaljah vlastnici? Koju zemlju zove car Konstantin Serbiom svojega vremena? Ta odkaživati na nas nespada. O toj zaklonici ili „napučenju", biti će nam priličnie govoriti u sledećoj seči. Ovde ćemo, razjasniv već dve Serbie, razpraviti ime današnje, naše Serbie.

Za pokazati netemeljitost mnenja koje bi htelo da se je današnja Serbia od Heraklievih Serbah tako prozvala, mi nećemo razjasnjivati one silne herpe sužanjah sto-no su s leve strane Dunaja namestjene na rimske granice, t. j. na južni Dunaj;[1] nećemo izbrajati sličnih više dogodjajah; nećemo dokaživati da sva naša domovina, kon što joj pitomie strane Rimljani napučiše svojim narodom, na iztoko-severu nebiaše drugo nego jedna velika tamnica za rimske sužnje; neće nam se razglabati te stvari koje su posve suvišne kod očita dokaza: da one strane tako biahu naterpane rimskimi sužnji, da oni sužnji dobiše zemljopisnu znamenitost. Nezaboravimo na

[1]Historiae romanae epitome (Lugduni Bat. 1648. pag. 511) Eutropii Breviarium, IX.

Servetium, Serbetium, Servitium, — — u putopisu cara Antonina, na plosah Peutingerovih, kod Guide Ravenskoga[1]; znajmo da ta imena neznamenuju mesta ili gradove, nego sužanjčad; setimo se da je sve isto, je-li zapisano Servi ili Servetium (II. VI).

Eto, ime i narod sužanjah, takojer i na desnoj strani Dunaja, u današnjoj Serbii, staria su na stotine godinah i od Heraklia i od Heraklievih Serbâh: ime Serb, i Serbia, zemljopisna su imena u Hervatskoj.

I bez toga svega, razumeva se samo po sebi da ondešnje pučanstvo sužnjeva Rimljanom, Bizantincem, kasnie narodom koji i dok gospodovahu po onih zemljah, za tim Oborcem, napokon Hervatom. Ovo sužnjevanje trajà dok se Hervati nekerstiše, i dok se sve pasmine u jednu narodnost hervatsku, svi zakoni vere u jedno kerstjanstvo nestopiše. Tako biaše u svih zemljah koje su oružjem dobivene. Time je, sudimo, dokazano, da se samo iz Konstantina VII zna za stanovite Serbe došlace, a da sav učeni svet zna i bez njega za starince Serbe i Serbiu na desnoj obali Dunaja.

4. Konstantin VII piše da Šimun kralj Bulgarah, ne samo zarobi sve Serbe, nego da ih on sve, osim njih nekoliko koji utekoše u Hervatsku, odvuče u Bulgariu u sužanjstvo tako da Serbia ostade pusta.

Narod nadvladati, makar i svladati, pa ga u njegovoj domovini deržati sužnjem, to biaše i jest običajno. Nu sav narod odvući u sužanjstvo, tu strahotu, što mi znamo, doživiše samo Židovi od Asiracah i eto Serbi od Bulgarah.

Istina, onaj Šimun biaše muž i hrabar, i mogućan, i osoran, pred njime se je i Carigrad tresao. Ali itako, naprama Hervatom, on biaše tako slab, da mu Hervati svu vojsku, navalivšu na Hervatsku, bez izma saterše.

Onaj Šimun nije se preporučivao ugladjenostju ni čoveč-

---

[1] Kod Šafarika, slav. Alterth. Bd. I. str. 60. 247.

nostju naprama neprijateljem; nego vendar, gde je drugda i mogao, on neučini nikomu ruglo koje učini Serbom.

Tko biahu oni Serbi? koliko biaše onih Serbah? Za koga, ili za što Šimun Bulgarski smatrà Serbe?

I tu vidimo povestnički značaj Tribalah: i Serbi, koji mogu, beže izpred Bulgarah, ostavljaju svoju zavetrinu. Ali njih je samo nekolikim sreća poslužila umaknuti u Hervatsku. Tu je očit dokaz da oni Serbi biahu u preveliku tesnacu, na malešnu kusu zemlje, da biahu na uzko obkoljeni, da ih biaše jako malo. Drugačie, njih bi bilo moglo više, a po sve pute bile bi mogle žene s detcom pobegnuti. Ti, dakle, Serbi, bez dvojbe, nestanovahu ni u Tribalii ni u današnjoj Serbii.

Car Heraklij nedade Serbom, s početka za domovinu kakov komad zemlje posebne, puste, nego ih smesti u ostalo svoje pučanstvo. Tu, o budi kakovoj serbskoj deržavi, nemože se ni sanjati, to bo nebiaše drugo nego naselbina, herpa pučanstva. Ali, koliko i kakovo mora da biaše to pučanstvo za Heraklia, kad evo još za kakovih dvesto petdeset godinah, za Šimuna Bulgarskoga, ono biaše ovako malešno i kukavno?

Koliko mora da biaše onih Serbah, i kakovi mora da biahu oni Serbi, koji prose stan u onoga Heraklia, koj večeras nije znao bude-li, i ako bude, u čijih šakah bude sutra osvanuti on i njegovo carstvo?

Ali, onaj isti car Konstantin piše da se i Hervati utekoše k onomu Herakliu po domovinu, i da im on dade Dalmaciu, t. j. zemlju medju Dunajem i hervatskim morem, medju Macedoniom i Bavariom, ako oni tu zemlju otmu od Oboracah.

Na taj način Heraklij dadè Hervatom sav svet: dadè im sve što otmu, sve što izhervu. Ali oteti biaše iz prečverstih šakah.

Francezka je nekada spadala pod Rim. Da bi današnji vladar Rima komu darovao Francezku, ako ju otme od Francezah, u tomu daru nebi bilo ni iz daleka nespodobe koja se ima u onomu daru cara Heraklia. Oborci, u ono doba, biahu,

razmerno, jačji nego-li su danas Francezi. U tomu, dakle, pogledu, neima ni prispodobe medju Hervati i Serbi: oni imadoše izvojevati svoju domovinu, ovi ju prosiše, i primiše iz milosti Bizanca.

Koliko mora da biaše onih Serbah i kakovi mora da bihu oni Serbi, koji prosjačiše za stan u ono doba kad-no koja stotina oružanih muževah, biaše znamenitom vojskom i proti drugačiim kerstjanskim deržavam i vladarom, nego-li biaše car Heraklij i njegov Bizanc?

Koliko mora da biaše onih Serbah i kakovi mora da bihu oni Serbi kojim, Barbarom i nekerstjanom, car Heraklij nije se bojao udeliti mesto za pribivanje na pragu svojega drugoga prestolnoga grada, na pragu Tesalonike?

Oko godine 1000, štijemo: da „Bazilij II. silom uze grad Serbiu; da stanovnike toga grada premesti; da u grad taj uvede Bizantinsku posadu; da Nikolica koj braniaše taj grad proti caru, uteče; nu da bude uhvatjen, u Carigrad odveden i patriciem imenovan; da taj Nikolica uteče i da sa Samuelom kraljem Bulgarie obsednu grad Serbiu, pak da opet bude uhvatjen i u Carigrad odvučen“.[1].

Pokazav jednu Serbiu koja sva biaše samo jedan grad, možemo-li reći da odgovorismo na ona pitanja? Možemo-li reći da to biaše perva Heraklieva Serbia; da su Serbi opet pobegnuli u taj svoj pervašnji zavičaj, dok se zemlje u koje ih Heraklij na drugu prošnju naseli, povratiše pod Hervate? Možemo-li reći da je Serbe u toj Serbii zatekao i Šimun Bulgarski? O puku koj neimadiaše stalnu domovinu, mi se neuslobodjujemo ni simo ni tamo ništa zaključiti. Nego opaziv, po Konstantinu, da su se Serbi iz Bulgarskoga sužanjstva opet nastanili u Serbiu iz koje su bili u sužanjstvo odvučeni, mi sudimo da je to ona Serbia koja obično biaše Bizantincem podložna[2], ona koje, uz kus možda Tribalie, biškup biaše pod

[1]Georg Cedrenus, pag. 551. — [2]Idem, pag. 583.

biškupom Tesaloničkim[1]. A razumeva se, da dobismo opet novu Serbiu, ako je car Bazilij pučanstvo one Serbie bacio na jedno mesto.

Koliko mora da biaše onih Serbah, i kakovi mora da biahu oni Serbi koji se u sgruhanu pučanstvu pokrajine Tesaloničke itako mogoše stisnuti? Sgruhano biaše pučanstvo u onoj pokrajini, jer ono biaše na najmanjemu udarcu neprijateljah, jer ga je zaklanjalo macedonsko glasovito Blato, jer se, onda, s mora nije bojalo nikakove navale, jer zemlja biaše pitoma i za tergovanje nad-a sve pogodna.

Koliko mora da biaše onih Serbaljah, i kakovi mora da biahu oni Serbi, koji se neusudjuju ostaviti pervo mesto što im ga je Heraklij odkazao, nego prose da im on dopusti odići iz njega?

Jesu-li ova pitanja suvišna? Jesu za one koji derže da su Heraklievi Serbi po ime, po deržavnićtvo, po narodnost serbsku samo ništica; nisu za one koji u tih pogledih išto derže do Heraklievih Serbaljah. Tu nije druga: ili dati serbstvu samo zemljopisnu znamenitost, ili dokazati znamenitost Heraklievih Serbah.

Prosudiv ta pitanja, mi se nebojimo da ćemo istinu uvrediti, kada zaključimo ovo što sledi: Heraklievi Serbi nisu se ni na tisuće glavah brojili; oni nisu mogli napučiti ni selo jedno, a kamo-li da su napučili one zemlje koje im je Heraklij na drugu prošnju udelio; oni su se po onih pustih zemljah samo razšterkljali; to se vidi i odtuda što mesta u kojih Konstantin napominje Serbe, nestoje u nikakovu vezu ni jedinstvu, nego su izprekidana, prave naselbine; oni Serbi, kako i Tribali, obijahu, različne zemlje ili mesta, bez-da igde biahu svoji ili o sebi; oni Serbi, proseć da im se dopusti izseliti se iz Macedonske Serbie, pokazaše da oni nebiahu narod u deržavnu razumku, nego da biahu šaka pravih Bizantinskih su-

[1]Banduri, imp. orient. t. I. pag. 201 - 2. Catalog. episcopor. „Thessalonicae subjicitur — III. episcopus Serviorum."

žanjah; oni Serbi ostadoše, i izvan one Macedonske Serbie, pravimi sužnji Bizantinacah; one je Serbe još i Šimun Bulgarski smatrao za sužanjsku pasminu, pak je njimi kao klasičkimi sužnji (V.) i postupao; o starinskoj narodnosti, ako su ju kakovu imali, onih Serbah, Tribalah, rimskih sužanjah, nezna se, nego od VII. kerstjanskoga veka počev, oni biahu one narodnosti koje biaše narod po kojemu su se skitali, dakle narodnosti gerčke, skipetarske, rumunjske, bulgarske, hervatske.

5. Konstantin VII. piše, da se je od Serbaljah prozvala sužanjska obutja „serbulja“, i da se „Serbuljani“ zovu oni koji su priprosto, siromašno obučeni.

Kad-no se Serblji, nakon sedam godišnjega sužnjevanja povratiše iz Bulgarie, naš Konstantin biaše poodrastao mladić, on je one Serbe u berk gledao, on im je i oprave delio.

I bez cara Konstantina znamo da čeljad, u sužanjstvu, nisu najlepše obučena ni obuvena. Isto tako znamo da se i danas, ne samo narod od naroda, nego i mesto od mesta razlučuje nošnjom i obutjom; znamo da se n. p. hervatski rakčin, u Turskoj zove „Hervatkom“, hervatske hlače hlačami „na hervatsku“; znamo, u davnini, za „Dalmatiku; za Perziansku braku“ [1]; za „bardokukul Lingonski[2];“ „mandiju“ Liburnezku[3], itd. jednom rečju znamo da se je i starinom nošnja zvala od svojega naroda. Možemo-li, dakle, reći, da je Konstantin Serbuljane i Serbulju stegnuo samo na one Serbe koji Bugarom robovahu, pak samo na znanje uzeti da su se oni nesrećnici odlikovali svojom odetjom i obutjom; ili nam valja iztraživati, da-li Konstantin nije ova imena protegnuo i na starie, u obće Serblje?

Još na sveršetku V. veka biaše, s onu stranu iztočno-severna Dunaja ljudih koji znadiahu gerčki govoriti; nu „to biahu zarobi iz Tracie i primorske Ilirie, zarobi koje svatko

[1] Ovidius, trist. X, v. 33. — [2] Martialis, I, 54. — [3] Hecataeus, ter. circ. fragm. 61.

*

kao ljude unesrećene (zasužnjene) mogaše na pervi pogled poznati po zamusanoj glavi i po dronjavoj odetji".[1] Nakon dosadanje razprave, mi nemarimo tumačiti to svedočanstvo (IV. XI, 1. 2.)

Evo i cernjega: učenjaci znadu za Serbulju i derže ju za obutju sužanjsku. Banduri zabileži o toj stvari: „Serbula, veli Ducange (du Fresne) u gerčkom rečnjaku, Tribalom i Servom koje zvahu Serbli, papuče su sužanjah. — — Tribalos, ὁ Σερβος"[2]. Eto, dakle, i tu, u jedno ime sljubljenih Servah i Tribalah.

Ali, evo što zagerdi: „Baziliu II. došavšemu u tverdjavu Stag, prikaza se Elemag, načelnik Beogradjanah, u sužanjskoj odetji, sa svojimi drugovi"[3]. Na nas nespada odkaživati to načelničtvo, ni taj Beograd. Nego, za ukloniti, s naše strane, svako krivo razumljenje, dosta nam je, sudimo, opaziti, da taj Beograd, po našemu osvedočenju, nebiaše u Hervatskoj: to niti biaše hervatski Beograd na moru ni na Savi.

Bilo da se je poglavica tih Beogradjanah samo za pokazati poklonstvo, onako obukao, a da je u svojoj kući drugačie opravljen hodao, bilo da je sužanjska odetja, upravo narodna nošnja onih Beogradjanah i njihovih stanovitih zemljakah i rodjakah, nami je, ovde, sve-jedno: dosta da je još u XI. veku kod stanovita pučanstva Bizantinskoga, poticalo sužanjske odetje, i to u istomu vladajućemu, po nekoj način, dvoru.

Kako biaše taj vladar odeven? Na to se neda odgovoriti točno, sužnji bo biahu različno obučeni[4]. Gledaj nekoje sužnje: „čeljadešca brazgotinami ranah po svoj koži izšarana, pleća im izranjena, dronjavom ponjavicom više obsenjena nego-li pokrivena, nekoja pernjkom samo stid sakrivaju, a sva tako obučena da su kroz opravu gola; čela im izpisana, lasi ošišani, noge

[1]Excerpta de legationib. (izd. mletačko) pag. 40. Prisci Rhetoris, hist. gothica. — [2]Imp. orient. t. II. Banduri animadvers. in Const. Porph. pag. 59. — [3]Georg. Cedrenus pag. 561. — [4]Malliot, recherches sur les costumes — — des anciens peuples, t. II. pag. 220—1; primeri plose 85., like 3. 4.

okovane[1]". Time, po prilici znamo kakôvi biahu Serbuljani. Nego još nepoznamo Serbulju.

Rimska reč solea znamenuje papuču kojom se je samo del stope obuvao[2]. Kasnie, valjda poradi sličnosti, uzimala se ta reč i za podkovu. Još ni Kato ni Varo neznadu za podkove, nego umstvuju kako bi se dalo prepréčiti da blago kopita ili papke si nepodbije.

U vreme Plauta, nosiahu te crevlje glumci i druga čeljad koja nebiahu na najlepšem glasu[3], ter ni meštri tih škornjah nebiahu brojeni medju najvidjenije zanatnike[4]. Ta obutja nedolikova boljim ljudem: Cicero kori Veres-a koj biaše te crevlje obuo[5]. Ni u ono doba, za carstva, kad-no se iz sužanjstva izleže razuzdanost, pa razuzdanost ukide razliku medju pristojnostju i medju bezobraznostju, ni u to doba nepristoja ta odetja za muže i mladiće, koji bi bili imali, barem po svojemu rodu, biti bolji ili čednii[6].

Netom dokazasmo da serbula biaše sužanjska obutja. Ovde posestrismo tu serbulu sa soleom. Ovu obutju nosiahu rimski sužnji po iztočno-severnoj Hervatskoj, tu obutju, kasnie prozvanu servulom ili što je isto (I) serbulom, tudjinac metnu, a ludost uzderža gerbom Serbie.

Kada znamo da biaše Tribalah različnih; da biaše više Serbiah, da se ni Tribalom ni Serbiam nedadu ni granice, ni broj odkazati, da i davnina i znanost pod imenom Serbli razumevaju i Tribale i sužnje (servus); da se to stanovničtvo smatra starinskim, ne doselivšim se pučanstvom naše iztočnoseverne domovine, kad sve ovo znamo: možemo-li se čuditi što

[1]Appuleius, metamorphos. IX. — [2]Aul. Gell. noct. Attic. XIII, 12.; Malliot, recherches, t. I. pag. 26 plose VII lik 5. 6. 7. 8. (Mongez) encyclopedie methodique, t. V. pag. 463. — [3]Plautus, trucul. II, 4. 8. — [4]Plaut. Aulul. III, 5. — [5]Cicero, 7. verr. „stetit soleatus praetor pop. R. cum pallio purpureo". — [6]Aul. Gell. noct. Attic. XIII, 21. „Castritius rhetor ad discipulos adolescentes de vestitu atque calceatu non decoro — — — soleatos vos pop. R. senatores per urbis vias ingredi nequaquam est decorum."

se pisci neslažu ni u broju Serbiah, ni u njihovu obsegu, ni u njihovih gerbovih, ni u tumačenju jednoga ter istoga znaka solea, ni u broju tih soleah? Je-li čudo što, u toj neizvestnosti, svaki pisac kaže samo svoje osebno mnenje, i to bez razloga? Je-li tu čudo, što n. p. ovaj nezna za Tribaliu, ili za Rašiu, ili za Serbiu, što onaj te zemlje meša; što jedan smatra soleu podkovom, što ju drugi smatra ognjilom, što ju treći smatra mesecom itd. itd.

Evo pet pisacah, drugačie znanjem i značajem dobro preporučenih, pa vendar kojih ni dva u onih stvarih neskladaju:

Vitezović[1] daje Rašii tri „podkove“, Serblji četiri „ognjila“, Tribalii prasetju glavu.

Palma[2] daje Serbii prasetju glavu.

Du Fresne[3] daje Serbii četiri „ognjila“.

Tomka-Saski[4] daje Serbii četiri „meseca“, kojih dva spredInja rastu, dva stražnja urastjuju se (mlaj, i uštap.)“

Schvardtner[5] daje Serbii prasetju glavu, Rašii „pet podkovah“.

Dosta: razjasniv soleu, mi raztumačismo i Konstantinovu Serbulju, i gerb jedne, bez-da znamo koje Serbie. —

---

[1]Ritter (Vitezović) Stemmatogr. illyr. — [2]Heraldica regni Hungariae pag. 67. — [3]Du Fresne, Illyricum II. IV. §. 62. — [4]Tomka-Saski introductio in geogr. t. I. parte II. cap. XVII. — [5]Schwardtner Statistik v. Ungarn, Bd. II. pag. 60.

XII

Iz dosadanje razprave, (VIII), po gotovu iz pojava da Serblji dvaput prose pribivalište u cara Heraklia, a ne u Hervatah koji za onu njihovu malicu imadiahu i predosta i sigurniega mesta, iz te obstojnosti moći je, sudimo, na svašto zaključiti lakše, nego-li na svojtu Hervatah i Serbah.

Kako, o tomu rodbinstvu, sudiahu starinski Hervati? Nas nije za to pitanje, nego na-nj će se imati odgovor kada pokažemo kako su otci naši rabili ime Serb, ovo bo razpraviti, sbilja spada na nas.

Jer Dubrovčani, na više načinah i s više gledištah, mogahu i moradiahu poznati Serbstvo; jer oni, u svoje vreme, spadahu medju najprosvetljenie Hervate; jer oni, po razmerju, najvećma pisaše; jer se i o njih kaže da biahu Serbi i da pisaše serbski: mi ćemo se u ovomu poglavju uhvatiti samih Dubrovčanah.

Kako i kod drugih mnogih Hervatah, tako i kod Dubrovčanah, dolazi drugda ime Slovinac, ime koje im biaše istovetno s imenom Hervata[1].

---

[1]Bruerević, (Dubrovnik, III sv. str. 55):

„Ti koj dni traješ i noći knjige promećuć
Pomnjivo tražeć slovinskog naroda slave,
Bi l' uzrok men' po sreći dokazati znao,
S pivnice jer svako do glasovita Pregata
Slavne bi se slatko hervatske odreko starine?“

Novi Dubrovčani, u Hervatstvu, nadmudriše i znanost i svoje starie uprav onako kako-no Voltaireov Fulgent popràvi i usaverši Rim Marka-Aurela.

Mi o onomu imenu već nasekosmo naš sud (VI), i drugačie zna se kako s njime stoji[1], ter ovde o njemu neznamo drugo, nego da ono, u hervatskomu jeziku, dolazi od onda, odkada u Hervatskoj nestade učenjakah, sreće i slobode.

Junij Palmotić broji medju svoje Slovince, mnoge narode, o kojih se zna da biahu i da jesu narodnosti različne od hervatske i od one koju nekoji zovu slovinskom[2]. Nego Palmotić, u toj herpi narodah slovinskih, nezna za Serblje.

Ignjat Gjorgjić terpa u slôvinsku torbu i Samojede[3], itd. pak ni on nebroji Serblje medju Slovince.

Dakle ta dva Dubrovčanina ne samo da se nederže za Serbe, nego oni nesmatraju Serbe ni ogrankom onoga prevelikoga stabla slovinskoga.

Ali Gjorgjić zna za „serbske vojničare, za serbske čete"[4].

Zna se, doista, i za vojničare i za čete n. p. Ličke, Posavske, Primorske itd. ali odtuda nitko neizvadja kakov oseban, nehervatski narod Lički, Posavski, ili Primorski, nego svatko uman kaže da su to imena pokrajinska, mestna, zemljopisna.

To isto valja i o povlastnicah, i u obće, o starinskih pismih, u kojih se govori n. p. o kralju Serbljah itd.

Zna se za kralja Bavaracah itd., ma nezna se za narod Bavarski koj bi bio drugačii od nemačkoga.

Ovo stoji i o onih piscih koji se služiše kerpljačinom hervatskih i gerčkih slovah, pa kazaše da pišu serbski. Ta slova smotri gerčka vera hervatske narodnosti. U Hervatskoj još potiče pisma koje se zove glagolskim; nu mi neznamo za narod glagolski. Dosta: ni Palmotić ni Gjorgjić nesanjaju o serbskoj narodnosti.

Bi-li k Slavstvu ili ka Hervatstvu? strana 10 i savezne. — [2]U Pavlimiru, Danica ilirska god. 1837. br. 26. — [3]Pěsni razlike, str. 7—8. — [4]Pěsni razlike, str. 38.

Ranjina kaže da Alexander veliki biaše: „gospodar Serblji[1]. Razumeva-li se to tako, da je i Serblja spadala medju zemlje kojima je onaj Alexander gospodio? Tako razumeti Ranjinu nedopustja nam Gundulić, koj kaže da onaj Alexander biaše „Serbljanin"[2] to će reći stanovnik Serblje. Dakle i Ranjina i Gundulić derže Macedonce za Serbe.

Znamo da u Macedoniu utekoše Heraklievi Serbi; da s njome medjašiše i Tribali; pače da se Tribalah i po njoj povlačilo; i da se s njome i Agriani mešaše (XI, 1.; X.; IX.). Jesu-li ta dva Dubrovčanina svoj pojam o Serbih načinila po kojoj tih obstojnostih ili po njih svih? Jesu-li ti Dubrovčani starinske Macedonce, ili možda Macedonce noviega doba deržali za Serblje?

Macedonci noviega vremena, ponajvećma su Cincari i Cigani, pučanstvo koje, kažu, nije najplemenitie, nije narodnosti ni hervatske ni „slovinske".

A kakovi biahu starinski Macedonci?

O Filipu, otcu Alexandra velikoga, zagermi Demosten, i reče da on „ne samo nije Gerk, ne samo neima ništa gerčkoga na sebi ni u sebi, nego on nije potekao ni iz barbarske odličnie kervi; on je Macedonac, čovek iz Macedonie, iz zemlje iz koje se ni sužanj verstan neukazà"[3].

Demosten znadiaše i da onaj Filip biaše pravi Gerk, i da u Macedonii biaše premnogo gerčkih naselbinah, i da gospodujući stalež u Macedonii biaše čisti gerčki. Nu Demosten zove Filipa Macedoncem za-da Atenjane proti njemu uslobodi. Tu, u sudu o Macedoncih, nezanese Demostena govornički pal: drugi deržahu do Macedonacah koliko i on[4].

Gundulić kaže da Troja leži pored „serbskih stranah"[5]. Gundulić, tu, smatra Traciu za Serblju, Tračane za Serbe, i

[1]Dinko Ranjina (izdanje Zagrebačko) st. VIII. — [2]Osman, III, 17. — [3]Demosthen. Philipp. 9. (drugda Philipp 4. — [4]Aphthonii Progymnasmata, 9. — [5]Osman VII, 1.; XX. 47.

valjda, starinsku Traciu i starinske Tračane; jer novii su Tračani Turci, Gerci, Cigani itd. narodi nehervatski, po Gundulićevu, neslovinski.

Znamo da biaše i Tračkih Tribalah (X). Tracia biaše ime zemljopisno: u njoj pribivahu različni narodi[1]. Tračanin znamenova osobita barbara[2].

Pesnik Antifan pita vilu odkuda je što poteklo u Gercku. Vila mu odgovara da je iz Tracie od kralja Sitalca, došao serb na Lacedemonce[3].

U Tracii biaše potok Tear, kojega voda biaše, „prekim lekom proti serbu ljudih i konjah", i taj se je potok salivao u potok Agrianac[4] (IX).

U Tracii biaše narod Mariandinacah, narod koj se sam prodavao u sužanjstvo[5].

U Tracii biaše grad, deržava-li (III) sužanjah, „Poneropolis, što da je sagradio Filip Macedonac, dovukavši onamo sve zlikovce, t. j. uhode (sykofante), lažljive svedoke, i druge slične zločince, njih oko 2000"[6].

U Tracii biaše zemlja Cebrenia, Krebenia, Cerbenia, i puk Cebrenah, Kribenah, Cebrinah[7], puk kojega grana kopa rude Kumanacah oko Troje[8]. I onaj se je puk sam prodavao u sužanjstvo, i bi reći da ni za sužanjstvo nije valjao, buduć mnogi Cerbinac i ostario bez-da si je kupca našao[9].

Je-li Gundulić uzeo te Cebrine za Serbine ili Serblje; je-li deržao da Lacedemonci prozvaše Serblji narod od kojega su se oserbali; je-li smatrao narode pribivavše na Tearu i na

---

[1]Ammianus Marcell. XXVII, 4. — [2]Aul. Gell. noct. attic. XIX, 12. — [3]Athenaeus, deipnos. I. — [4]Herodotus, hist. IV, 90. — [5]Athenaeus, deipnos. VI. — [6]Theopomp. Philipp. XIII. fragm. 122. — [7]Strabo, geogr. XIII. C. Plin. Sec. hist. nat. V, 30. — [8]Herodotus, vita Homeri, 20. — [9]Ausonius Burdigalens. epist. XIV. ad Philippum, „Sic qui venalis tam longa aetate Crebennus (drugde Cebrenus) non habet emptorem, sit tibi pro pretio".

Agrianu za Serblje, kad-no je znao da se od vodah zovu n. p. Bošnjaci, Ličani itd.; je-li Gundulić mislio, onako sudeć o Serbljih, na Poneropolce ili na Mariandince ili na Tračke Tribale?

Na ta pitanja, mi niti možemo niti marimo odgovarati. Nego, pokazav da Dubrovčani sebe nesmatrahu za Serbe; da oni Serblje nederžahu ni za Slovince; da i Samojede sceniahu za bližnje rodjake si nego-li Serbe; da se i u Tracii temelj ima za ime serbsko, hoćeš od serbeža ili ćeš od sužanjstva: to pokazav, mi sudimo da smo ovaj naš posao obavili.